

a to smerom k pochopeniu ľudskej aktivity, "ktorej zmyslom nie je činnosť sama ani produkt činnosti, ale štruktúra a jej transformovanie" (s. 104). V. Drozda presvedčivo ukazuje, že "interakcionizmus ...je schopný spojiť v sebe (nie zjednotiť) dve odlišné myšlienkové tradície, jednu spätú s činnosťou (s dejinami), druhú so štruktúrou a dištinkciou... (s. 104). Podnetnosť takéhoto prístupu vhodne dokumentuje analýzu pojmov kultúra, spoločnosť a civilizácia cez prizmu vzťahu štruktúry a činnosti.

Nazdávam sa, že autorovi sa jeho zámer - prispieť do súčasných postmoderných diskusií - podarilo úspešne naplniť, a to nielen tým, že predstavuje slovenskému čitateľovi pomerne málo známeho, "zabudnutého postmoderného filozofa", ale aj vlastným rozvinutím interakcionizmu ako teoretického nástroja pre uchopenie spoločenskej reality, aktuálne problémy nevynechávajú. Jeho práca je preto vítaným obohatením pôvodnej filozofickej tvorby na Slovensku.

Mariana Szapuová

PhDr. Mariana Szapuová, CSc.
Katedra filozofie a dejín
filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 06 Bratislava
SR

FILOZOFIA PRE PRÁVNÍKOV

JARMILA CHOVANCOVÁ - TOMÁŠ VALENT: Základy filozofie pre právnikov. Bratislava, VO Právnickej fakulty UK 1997, 181 s.

Potreba filozofickej fundovanosti odborníkov je azda málokde inde taká naliehavá ako v oblasti štúdia práva a právnickej praxe.

Aj v týchto okolnostiach treba zrejme hľadať vysvetlenie faktu, že z programu vydavateľského oddelenia Právnickej fakulty UK boli štyri publikácie venované filozofickým problémom právnického vzdelávania. V r. 1992 to bolo prvé vydanie *Vybraných kapitol z filozofie* zostavených J. Chovancovou, O. Filom a T. Valentom. O dva roky vyšla dotlač. V ďalšom roku (1995) vyšli dva diely *Antológie z diel filozofov pre právnikov*. Zostavili ju tí istí autori. V r. 1997 J. Chovancová a T. Valent pripravili učebnicové texty *Základy filozofie pre právnikov* a takmer súběžne *Kapitoly z filozofie dejín*.

Učebný text tejto publikácie je rozdelený do šiestich kapitol a záverečná 7. kapitola je antologickým výberom z diel súčasných moderných autorov - filozofov akcentujúcich filozoficko-sociálny aspekt.

Základom filozofie v najvlastnejšom zmysle je venovaná prvá, druhá, štvrtá a piata kapitola, kým tretia a šiesta kapitola sa sústreďujú na niektoré historickofilozofické problémy.

V porovnaní s tradičnými učebnicovými kompendiami osviežujúco pôsobí obsah prvej kapitoly, ktorá sa snaží filozofiu prezentovať ako spôsob kultivovania človeka. Autorka J. Chovancová sa v svojich úvahách nechala inšpirovať jedným zo súčasných novátorsky mysliacich filozofov - Richardom Rortym. Rorty sa prikláňa k analytickej filozofii a vo filozofickej tvorbe vôbec uprednostňuje presné vyjadrovanie, explicitnosť, prepracovanú argumentáciu a odmieta násilné závery a postupy. To sú súradnice, v ktorých sa má podľa Rortyho pohybovať nielen filozofické, ale každé racionálne myslenie a poznanie. Filozofia by mala pestovať a sústavnou afirmáciou zdokonaľovať tie črty ľudskej intelektuálnej činnosti, ktoré sú pre filozofiu a všetky ostatné vedy spoločné. V tomto zmysle chápe Rorty filozofiu ako kultivovanie človeka.

V druhej kapitole J. Chovancová nastoľuje otázku predmetu a funkcie filozofie. Zasvätenou exkurziou do začiatkov gréckej filozofie sa snaží preniknúť do základných rozdielov medzi mytológiou a filozofiou a ukázať, ako si filozofia už pri svojom zrode hľadá svoje miesto v sústave ľudských aktivít, najmä vo formovaní vzťahov medzi človekom a svetom, živým i neživým. Filozofia je podľa autorky "myšlienkovou sústavou, ktorá skúma nielen zákony, zmeny objektívnej skutočnosti, ale odhaľuje aj princípy, ktorými sa riadi náš poznávací proces" (s. 12). Z tohto zorného uhla hodnotí aj funkcie filozofie, ku ktorým patrí funkcia poznávací, metodologická a kultivačná. Nasleduje všestranná charakteristika každej z týchto funkcií.

Pokiaľ ide o predmet filozofického bádania, autorka upozorňuje na to, ako sa v priebehu dejín záujem filozofov menil, neraz rozptyľoval na viaceré problémy, no napriek tomu v každej etape historického vývinu sa základný filozofický výskum vždy znova vracal k trom najvýznamnejším problémovým okruhom: k ontológii, gnozeológii a filozofickej antropológii, resp. sociálnej filozofii. So zreteľom na kultivačnú funkciu filozofie sa do jej predmetu zaraďuje pestovanie vzťahov k iným formám poznávania, najmä k vede, a osobitná pozornosť sa venuje metodologickým otázkam vedy. V rámci metodologickej funkcie sa skúma postavenie filozofie pri riešení otázok analýzy a syntézy, empirického a neempirického.

Výklad základných problémov pokračuje treťou, historicko-filozofickou kapitolou. Jej autor Tomáš Valent v nej charakterizuje reprezentatívne iniciatívy európskej filozofie do konca 19. storočia. Hneď na začiatku upozorňuje na to, že dejiny filozofie sú samostatnou teoretickou disciplínou, ktorá "skúma vývin filozofického myslenia ako celok a jednotlivé iniciatívy vždy včleňuje do celku ostatných spoločenských dejov, v rámci ktorých vznikli. Dejiny filozofie nemôžu byť nejakým encyklopedickým súhrnom ani chronologickým záznamom poznatkov, ku ktorým filozofia dospela: "Dejiny filozofie sú filozofickou a historickou disciplínou a aj na konci nášho tisícročia zásadne ostávajú súčasťou filozofie, sú s ňou geneticky späté." (s. 16).

Nasleduje charakteristika jednotlivých štádií vo formovaní dejín filozofie ako "neosobného a objektívneho dejepisectva" filozofie. Autor tu vyzdvihuje prínos jednotlivých mysliteľov do tohto procesu - od Aristotela cez Leibniza, Kanta, Hegela až po súčasných autorov.

Veľkú pozornosť venuje T. Valent iniciatívam antických mysliteľov, ktorí boli priekopníkmi v utváraní racionálnej reflexie sveta. Títo myslitelia ako prví dávali

filozofické, t.j. pojmové, kategoriálne pomenovanie, označenie veciam, javom a procesom, aby fixovali a vo verbálne spredmetnenej podobe zachytili a uchovali tie momenty reálnej skutočnosti, ktoré si už stihli osvojiť, poznať. Vtedy sa zrodili kategórie ako vzduch, zem, substancia, atóm, hmota, bytie a mnohé iné. Medzi najvýznamnejšie iniciatívy antiky zaraďuje autor Aristotelovo učenie o látke a forme, o štyroch druhoch príčin, ako aj Platónovu a Sokratovu etiku.

Medzi najzákladnejšie základy každej filozofie vždy a všade nesporne patrí ontológia a gnozeológia. Tieto disciplíny predstavujú nepokojné, ustavične sa formujúce kryštalizačné jadro, do ktorého sa premietajú nezodpovedané otázky ľudskej existencie a v ktorom sa vždy znova a znova pretavujú a do nových výsledkov ustávajú otázky do istej miery zodpovedané, ale napriek tomu vždy otvorené.

Autorkou tejto časti výkladu je J. Chovancová. Pri výklade zrejme musela rešpektovať isté hľadiská rozsahu a obsahu a na malom priestore oboznámiť čitateľa s mnohými kategóriami a názormi. Do týchto dvoch kapitol vlastne zahrnula všetky základné filozofické kategórie. Tie, ktoré súvisia s pochopením ľudského bytia, včlenila do ontológie, tie ktoré súvisia s poznaním, do gnozeológie. Sama si pritom uvedomuje, že toto rozdelenie je relatívne, lebo niet bytia bez poznania ani poznania bez bytia.

Pri výklade jednotlivých kategórií začína stručnou, takmer slovníkovou, encyklopedickou definíciou, potom načrtáva vývin od prvého autora, ktorý danú kategóriu použil, až po mnohovravných a nejednoznačných súčasníkov. Možno pre nedostatok priestoru autorka jednotlivé názory a postoje nekomentuje, jednoducho ich kladie vedľa seba. Nemusí to byť na škodu veci a nesporne to môže byť impulzom pre študentov pri rozvíjaní ich kritického myslenia a sprostredkovane rozvíjať ich tvorivé schopnosti. Azda by bolo užitočné kritickejšie prebrať spomínané encyklopedické formulácie.

Piata kapitola nadväzuje na prerušený sled historicko - filozofického výkladu v 3. kapitole a pokračuje v ňom zasväteným rozborom širokého spektra moderných filozofických smerov a prúdov. Autorka J. Chovancová starostlivo vybrala z neprebernej rozmanitosti filozofického myslenia tie smery, ktoré už pevne zakotvili v povedomí mysliteľov zaujímajúcich sa o filozofiu, ktoré sa však do povedomia slovenskej kultúrnej obce dostávali cez rozmanité redukcionistické a skresľujúce interpretácie. Touto kapitolou *Základy filozofie pre právnikov* zaplňajú citelnú medzeru vo filozofickej pripravenosti adeptov práva a zároveň uspokojujú aspoň čiastočne rastúci záujem mladého vedeckého dorastu o svetový filozofický kontext. V úvode k tejto kapitole autorka uvádza, že v rámci výkladu filozofie 20. storočia chce venovať pozornosť najmä "pozitivisticky, ako aj fenomenologicky a antropologicky orientovaným smerom" (s. 67).

Podľa jej výstižnej charakteristiky "pozitivismus prisudzuje filozofii iba úlohu zhrnovania a systematizovania výsledkov vied, v krajnom prípade ju stavia na post gnozeológie, prípadne metodológie vied" (s. 67). Charakterizuje aj rozdiely medzi jednotlivými vývinovými etapami pozitivismu a spomedzi predstaviteľov najviac pozornosti venuje A. Comtovi, E. Machovi, R. Avenariovi, najmä však L. Wittgensteinovi. Zakladateľov Viedenského krúžku charakterizuje J. Chovancová ako priekopníkov vedeckého chápania sveta. Východiskom je im analýza jazyka

a matematicko-logická analýza vedeckých viet. Na hranice čisto formálno-logickej analýzy vedy upozorňovali postpozitivistí (K. R. Popper, T. Kuhn, P. Feyerabend, I. Lakatos), ktorí platnosť vedeckej metodológie rozšírili aj na sociológiu a psychológiu.

Medzi moderné filozofické smery zaraďuje J. Chovancová aj marxizmus a neomarxizmus. Marx sa významom svojich diel podľa autorky zaraďuje k významným osobnostiam moderných svetových dejín. Potvrdzujú to aj výskumy frankfurtskej školy (T. W. Adorno, J. Habermas, H. Marcuse, M. Horkheimer), ktoré rozvíjajú Marxovo dedičstvo, no zároveň sú kriticky zamerané proti leninizmu.

Skála fenomenologických smerov je rozsiahla. Popri E. Husserlovi, zakladateľovi fenomenológie, sa sem zaraďuje aj nemecký a francúzsky existencializmus a hermeneutika. Autorka starostlivo skúma zhodné, resp. blízke tendencie v riešení základných filozofických otázok, ale všima si aj rozdiely medzi nimi.

Komplexnú prezentáciu filozofických smerov 20. storočia dopĺňa autorka rozborom pragmatizmu a neopragmatizmu, sociálnej filozofie a postmoderny.

Posledná kapitola je vlastne antológiou z diel filozofov 20. storočia. Preklady (slovenské aj české) autentických textov veľmi vhodne doňajú učebné texty. Antologická časť umožní študentom prístup k literatúre, ktorá sa ťažko hľadá, lebo v čase jej vydávania sa k nám nedovážala, medzery sú v knižničných fondoch aj v príručných knižniciach inštitúcií.

Novovydané *Základy filozofie pre právnikov* majú nesporne všetky predpoklady na to, aby na dobrej úrovni uspokojili nároky študijného programu pre právnikov.

Ondrej Filo

Prof. RSDr. Ondrej Filo, DrSc.
Dohnányho 3
821 08 Bratislava
SR